

Нові ж іменники утворюються молоддю шляхом об'єднання в одній формі двох слів, зазвичай широко вживаних в літературній мові іменників з конотативно нейтральною семантикою: *іменник (прикметник, числівник) + іменник* (2), результатом метафоричного переосмислення якої стає значення 'дурень': Hasenhirn [5, с. 57], Birnenpflücker [5, с. 20] чи Flachbrezel [4, с. 53]. Більш яскраве конотаційне забарвлення отримують, однак, іменники, що базуються на комбінації протиставлення фактично несумісних слів; їх незвичний «внутрішній образ», що ґрунтується на очевидному протиріччі, посилює емоційно негативну, іронічно (чи й гротескно) несмішлему складову конотації: Intelligenzallergiker [5, с. 63], Intelligenzparodist [5, с. 63], Teilzeitdenker [5, с. 18] чи Evolutionsbremse [4, с. 47; 5, с. 38].

Поява нових прикметників із значенням 'дурний' також уможливорюється двома структурно-семантичними моделями:

3: *іменник Hirn + прикметник* (словоскладання): hirnblind [5, с. 59] чи hirschwanger [5, с. 59] (тут семантичний ефект результує з логічної несумісності компонентів) та

4: *іменник* (із значенням 'дурень') + *суфікс -ig* (суфіксація): spastig (від Spast) [5, с. 107] або pfostig (від Pfosten) [5, с. 92].

Семантичні ж моделі – це розвиток полісемії певних груп лексем, тобто розширення насамперед денотативно-сигніфікативної складової їх семантики за рахунок значення 'дурень'. У цьому контексті можна виокремити такі можливості семантичних трансформацій:

1: негативне переосмислення (вже непопулярних) частіше всього німецькомовних власних імен: Claudia [5, с. 29], Horst [5, с. 61], Jockel [5, с. 64] або Jonny [5, с. 64]. Складається враження, що саме цей прийом користується особливою популярністю в середовищі німецькомовної молоді – з будь-якого старого поширеного імені молодіжний сленг робить синонімом до слова дурень;

2: негативне переосмислення лексем, що позначають стан / статус особи або її характеристики. Семантично такі слова дають підстави («наштовхують») до їх трансформації в синонімічний ряд 'дурень': Patient [5, с. 91], Opfer [3, с. 102], Horcht (пряме значення 'dicker Mensch') [5, с. 61] або besoffen [5, с. 18];

3: негативне переосмислення лексем, що позначають предмети на основі їх певних (негативних) якостей, характеристик: Lauch (innen hohl) [3, с. 86; 5, с. 74], Schlüpper (nicht attraktive Unterhose) [5, с. 107] чи Eierfeile (braucht kaum jemand als Werkzeug) [4, с. 42].

Представленого, хоча й доволі обмеженого кола прикладів достатньо, щоб констатувати, що молодіжний сленг – як мовленнєва варіативність з високою динамікою – постійно й креативно використовує можливості мовної системи для утворення нових лексем. Джерелами запозичень для подальшої «сленгової стилізації» можуть бути літературна та розмовна мова, мова сучасних засобів масової інформації, які також прагнуть до неповторності та життєвої близькості, та сам молодіжний сленг.

В основі цього процесу лежить, однак, не необхідність позначення нових денотатів, а «непоборне» прагнення молоді засвідчити власну своєрідність, заявити про себе як у власному мікросоціумі, так і по відношенню до інших соціальних груп, в тому числі і шляхом своєї особливої, *нестандартної, експресивно-емоційно забарвленої мовленнєвої поведінки*. Молодіжний сленг можна трактувати, таким чином, не тільки як *найдинамічніший* прошарок незафіксованої в традиційних тлумачних словниках лексики, але й як *ідентифікаційну* ознаку певного покоління чи й певної групи молоді.

Наслідком мовленнєвої креативності молодих людей – чи з врахуванням факторів змагальності, максималізму, оригінальності скоріше їх *примусу до креативності* – є розвинена *синонімія* молодіжного сленгу. Як свідчать цитовані приклади семантичної сфери 'дурень', практично всі сленгізми позначають широко відомі й частотні предмети, явища та інші аспекти молодіжного буття і спілкування, що призводить до формування рядів не понятійних синонімів, а синонімів, які на початковому етапі відрізняються лише конотативною складовою і з часом можуть стати рівноцінними заміниками один одного.

Таким чином, в плані утворення (придумування) все нових слів (та й фразеологізмів) для досягнення яскравої, неповторної образності та інших комунікативних ефектів *мовленнєва креативність* молодих людей фактично не знає меж і може вважатись однією з домінуючих ознак молодіжного сленгу. З іншого ж боку, новоутворення, як підтверджує наш матеріал, в численних випадках виникають за певними усталеними й популярними схемами – структурно-семантичними або семантичними моделями, які утворюють підґрунтя для трансформацій форми та значення висхідних лексичних одиниць. Саме такий «модельований» словотвір ми й називаємо «шаблонною креативністю» і з огляду на його помітну частотність вважаємо, що це є вагомим аргументом трактувати шаблонну креативність як одну з визначальних характеристик німецькомовного молодіжного сленгу.

Література:

1. Василенко Ю. Молодіжний сленг / Ю. Василенко. – Львів. – Режим доступу : http://www.franko.lviv.ua/faculty/jur/Internet/PART-6_11.htm.
2. Deppermann A., Schmidt A. Hauptsache Spaß – Zur Eigenart der Unterhaltungskultur Jugendlicher / Amulf Deppermann, Axel Schmidt // Der Deutschunterricht. – 2001. – Nr. 6. – S. 27–27.
3. Jugendsprache unplugged 2009: Deutsch – Englisch – Spanisch – Französisch – Italienisch. – Berlin und München : Langenscheidt KG, 2009. – 155 S.
4. Jugendsprache unplugged 2013: Deutsch – Englisch – Spanisch – Französisch. – Berlin und München : Langenscheidt KG, 2013. – 168 S.
5. Wörterbuch der Jugendsprache. – Stuttgart : PONS GmbH, 2012. – 138 S.

УДК 811.1'25-115(045)

О. В. Гаргаєва,

Маріупольський державний університет, м. Маріуполь

ПРОБЛЕМА КЛАСИФІКАЦІЇ БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОЇ ЛЕКСИКИ У СУЧАСНОМУ МОВОЗНАВСТВІ

У статті описуються на аналізуються існуючі типи класифікацій безеквівалентної лексики у різних галузях мовознавства, зокрема зіставного мовознавства, теорії та практики перекладу, лінгвокраїнознавства. Виявлено основні принципи та підходи, спільні категорії та розбіжності в існуючих класифікаціях. Аналіз здійснено з метою подальшого складання класифікації безеквівалентної лексики новогрецької мови.

Ключові слова: безеквівалентна лексика, класифікація, мовознавство, теорія та практика перекладу, лінгвокраїнознавство.

В статті описуються і аналізуються існуючі види класифікації безеквівалентної лексики в різних областях мовознавства, а саме порівняльного мовознавства, теорії і практики перекладу, лінгвістичного мовознавства. Визначені основні принципи і підходи, загальні категорії і відмінності в існуючих класифікаціях. Аналіз здійснено з метою подальшого складання класифікації безеквівалентної лексики сучасної грецької мови.

Ключові слова: безеквівалентна лексика, класифікація, мовознавство, теорія і практика перекладу, лінгвістичне мовознавство.

The article analyzes the existing types of classification of non-equivalent vocabulary in various fields of linguistics, namely, comparative linguistics, theory and practice of translation, linguistics and area studies. The basic principles and approaches, general categories and differences in the existing classifications are determined. The analysis is done for the purpose of making further classification of non-equivalent vocabulary of Modern Greek.

Key words: non-equivalent vocabulary, classification, linguistics, theory and practice of translation, linguistics and area studies.

У науковій літературі термін «безеквівалентна лексика» трактується як слова, що відсутні в певній мові й не перекладаються на «загальних підставах»: усе, що в іншомовному тексті реципієнт не розуміє, що є для нього дивним, вимагає інтерпретації, служить сигналом наявності в тексті національно-специфічних елементів культури, в якій створений текст [7, с. 37]. Кожна мова містить у своєму лексичному складі слова, які належать до національної лексики, не маючи ані аналогів, ані еквівалентів в інших мовах. Такі слова або словосполучення ми і будемо називати безеквівалентною лексикою. Ознаками цієї лексики, зазвичай, вважають незрозумілість і незвичність. Безумовно, ця категорія слів не проста і не однозначна та вимагає особливого підходу при її класифікації.

Основне завдання статті – аналіз досвіду мовознавців щодо класифікування безеквівалентної лексики з метою подальшого складання класифікації безеквівалентної лексики новогрецької мови у лінгвокультурологічному аспекті.

Спробу класифікувати безеквівалентну лексику робили представники різних галузей мовознавства: теорії та практики перекладу (Л. С. Бархударов, А. В. Гатілова, С. Влахов, С. Флорин, В. С. Виноградов, О. О. Іванов), лінгвокраїнознавства (С. М. Верещагіна, В. Г. Костомаров, Г. Д. Томахін, Е. Курдіс), контрастивної лінгвістики (М. П. Кочерган) та ін. Майже всі існуючі класифікації ґрунтуються на семантичному принципі, бо найважливішою для мови є класифікація слів за їхнім лексичним значенням. Саме тому, ми вважаємо за доцільне розглянути найбільш цікаві типи класифікації цього класу лексики.

Відомий український мовознавець М. П. Кочерган вважає термін «безеквівалентна лексика» синонімічним терміну «лакуна» (лакуна – відсутність слова для позначення понять, які в даному суспільстві існують і мають особливе словесне позначення в іншій мові) [6] Серед слів, які інтерпретуються як безеквівалентна лексика, він виокремлює три різні за своєю природою групи:

1) слова, які позначають національно-культурні реалії певних народів (їх називають культурологічними лакунами) Наприклад, рос. *сарафан*, *щи*, *балалайка*, укр. *вареники*, *кобзар*, *борц*, грец. *μουσακάς* – мусака, *σιρτάκι* – сиртакі, *χιτώνας* – хітон і т.п.;

2) відсутні в якійсь мові слова на позначення понять, які існують у певному суспільстві і, здавалося б, повинні були б мати однослівне вираження. Серед цієї лексики можна виділити дві підгрупи:

а) безеквівалентні слова, які пояснюються різним членуванням мовами навколишнього світу. Наприклад, грец. *απόγευμα* – післяобідній час (в українській мові немає слова для позначення цього відрізка часу), або грецьке слово *μεροκαταίμαρής* – людина, яка має поденну оплату праці, не можна виразити одним словом українською мовою;

б) безеквівалентні слова, поява яких зумовлена тим, що певний етнос на противагу іншому не звернув уваги на якісь явища чи процеси, оскільки це для нього не було важливо. Наприклад, в грецькій мові немає аналогу для укр. *окріп* (рос. кипятки) – грец. *βραστό νερό* – дослівно варена вода;

3) відсутність слів, яка зумовлена власне мовними причинами. Причинами неповноти парадигми «може бути морфемна структура слова, яка чинить опір утворенню деривата за потрібною моделлю...» [6, с. 327–330].

М.П. Кочерган вважає доцільним відсутність у мові другої і третьої групи слів іменувати лакунами, бо це ті слова, які повинні бути в мові, а першу групу доречно називати словами-реаліями, або етнографізмами.

Спроби виявлення структурних особливостей БЛ у перекладознавстві робилися багатьма дослідниками. Серед найбільш цікавих та повних, на наш погляд, класифікацій БЛ у галузі перекладознавства виокремлюється класифікація Л. С. Бархударова, С. Влахова та С. Флоріна.

Л. С. Бархударов відносить до безеквівалентної лексики такі групи слів:

1) Власні назви, географічні найменування, назви установ, організацій, газет, пароплавів тощо, що не мають постійних відповідників у лексиці іншої мови. Наприклад, грецькі власні назви *Κοζάνη*, *Ιωάννινα*, *Μετέωρα* – звичайно не мають ніяких еквівалентів в українській мові, на відміну від таких імен як *Σοκράτης* – *Сократ*, *Αριστοτέλης* – *Аристотель*, або такі географічні назви як *Αθήνα* – *Афіни*, *Όλυμπος* – *Олімп*, які вже давно отримали стійкі еквіваленти у словнику української мови [1, с. 93–94].

2) Слова-реалії, тобто слова, які позначають предмети, поняття і ситуації, що не існують в практичному досвіді людей, що говорять іншою мовою. Сюди відносяться слова, що позначають різного роду предмети матеріальної і духовної культури, властиві лише даному народові, наприклад, назви страв національної кухні (грецьк. *ο μπαχλαβάς*), видів народного одягу та взуття (грецьк. *ο χιτώνας*), народних танців (грецьк. *ο χαβάκος*), видів усної народної творчості (грецьк. *τα κάλαντα*) тощо. До цієї категорії належать слова та стійкі словосполучення, що позначають характерні лише для даної країни політичні установи та суспільні явища (грецьк. *η Νέα Δημοκρατία*), торгівельні та суспільні заклади (грецьк. *η λαϊκή αγορά*) тощо [1, с. 95–96].

3) Випадкові лакуни – це ті одиниці словника однієї з мов, яким з якихось причин немає відповідників у лексичному складі іншої мови. Наприклад, у грецькій мові відсутні українські поняття *куп'яток*, *іменинник* тощо [1, с. 96].

Болгарські вчені, фахівці з теорії перекладу, С. Влахов та С. Флорин дають найбільш повну (але не вичерпну) класифікацію безеквівалентних одиниць, яка заснована на предметному принципі, тобто, виходячи зі смислового змісту лексичних одиниць, їх семантичного значення, з урахуванням ознак їх референтів. До БЛ, окрім реалій (географічних: грецьк. *η βάρνα*, *ο φοινίκων*, етнографічних: грецьк. *το ούζο*, *το μουζούκι*, *η Καβαρά Δεύτερα*, *οι αρραβώνες* та суспільно-політичних: грецьк. *ο νομός*, *η Φιλική Εταιρία*, *ο μητροπολίτης*), що позначають предмети, поняття та ситуації, що не існують у практичному досвіді людей, що говорять іншою мовою, предмети матеріальної культури та власних назв, вчені зараховують фразеологічні одиниці (грецьк. *παίρνω στο μεζέ*, *ρίχνω στάχτη στα μάτια*), терміни, вигуки та звуконаслідування, екзотизми, аббревіатури, звертання, відхилення від літературної норми [3].

А.В. Гатилова доповнює перекладознавчу класифікацію БЛ структурними екзотизмами. Предмети, явища і ситуації, що позначаються в мові оригіналу за допомогою структурних екзотизмів присутні в життєвому досвіді носіїв мови перекладу, але немає словотворчих потенцій, що дозволяють створити для них назви [4]

Відомий перекладознавець О.О. Іванов, спираючись на семіотичну класифікацію значень [5, с. 83], виділяє такі типи безеквівалентної лексики: референційно-безеквівалентна (терміни, індивідуальні неологізми, семантичні лакуни, слова широкої семантики, складні слова), прагматично-безеквівалентна лексика (відхилення від загальнономовної норми, іншомовні вкраплення, абрєвіатури, слова з суфіксами суб'єктивної оцінки, вигуки, асоціативні лакуни) та альтернативно-безеквівалентна лексика (власні назви, реалії, фразеологізми) [5, с. 85]. Для лінгвокультурологічного дослідження має цінність саме цей тип БЛ, бо в цих безеквівалентних одиницях найвиразніше відображається національно-культурна специфіка слова та мови взагалі.

Безеквівалентна лексика, як ми вже констатували, є предметом вивчення лінгвокраїнознавства. У цій галузі мовознавства найбільш цікавою з точки зору лінгвокультурологічного дослідження є класифікація безеквівалентної та фонової лексики російської мови С.М. Верещагіна та В.Г. Костомарова. За критерій відліку вчені беруть західноєвропейські мови. Вони пропонують змішаний тип розподілу лексики – генетичні засади класифікації поєднуються з тематичними [2].

Дослідники виокремлюють сім груп слів, що мають національно-культурну семантику:

1) советизми, тобто слова, що виражають поняття, які з'явилися в російській мові після Жовтневої революції під час перебудови суспільного життя в країні. Наприклад, *бригадный подряд, пятилетка, партсобрание, большевик* тощо;

2) слова нового побуту, які тісно пов'язані з советизмами: *самодельность, субботник, дефицит, пионер, хозрасчет* тощо [2, с. 47];

3) найменування предметів та явищ традиційного побуту: *окрошка, хоровод, изба, балалайка, холодец, валенки* тощо. Ми можемо спостерегти, що це слова, які перекладознавці С. Влахов та С. Флорін називають етнографічними реаліями, які є показниками колориту та конкретних елементів національної самобутності;

4) історизми, тобто слова що позначають предмети та явища минулих історичних періодів, наприклад, *аршин, кафтан, соха, уезд, земство*. Багато історизмів відносяться до соціальних установ, що вже не існують, до застарілих традицій, реалій;

5) лексика фразеологічних одиниць: *коломенская верста, бить челом* тощо;

6) слова з фольклору, наприклад: *красна девица, сивка-бурка, леший, кисельные берега, жар-птица, Снегурочка* тощо;

7) слова неросійського походження, так звані *тюркізми, українізми, монголізми* тощо: *базар, плов, гетьман, чалма, ізюм* тощо [2, с. 47–50].

Таким чином, вчені виокремлюють сім генетичних прошарків безеквівалентної та фонової лексики. Але, слід зазначити, що цим безеквівалентна та фонова лексика не вичерпується. Вчені наголошують, що категорії «лексичне поняття» та «лексичний фон» відносяться не тільки до апелювативів. Фонові особливості можуть мати також терміни та ономастична лексика: антропоніми та топоніми [2, с. 51].

Грецькі дослідники Е. Курдіс та М. Пападопулу відносять до безеквівалентних лексичних одиниць лексичні палімпсести. Це особлива категорія лексичних одиниць (частіше речень або словосполучень), які мають у своєму складі частини інших, якби прихованих, текстів, стилів тощо. Лексичні палімпсести використовуються для передачі відомих у мовнокультурному суспільстві стійких словосполучень, частини яких було замінено на нові. Таким чином, реципієнт лексичного палімпсесту приймає новий вираз водночас із нагадуванням про старий разом з усім його культурним перевантаженням, з яким він асоціативно пов'язаний [9]. Отже, таким чином, ми бачимо, що ці лексичні одиниці – це дійсно джерела культурної інформації, які несуть в собі колорит та дух народу та, паралельно з цим, викликають великі труднощі під час їх перекладу, бо, звичайно, не мають відповідних еквівалентів у мові перекладу. Підсумовуючи зазначене, можемо стверджувати, що ця група слів (частіше словосполучень) може безумовно вважатися безеквівалентними та, водночас, мати велику цінність для нашого лінгвокультурологічного дослідження.

Порівнюючи перекладацьку і лінгвокраїнознавчу класифікації безеквівалентної лексики, ми можемо зробити висновок, що представники обох галузей філології вважають, що це складний комплексний розряд лексики, що включає різні групи слів. При цьому лексичні групи обох класифікацій в основному збігаються. Таким чином, значення терміну «безеквівалентна лексика» в перекладознавстві та лінгвокраїнознавстві дуже близькі. Відмінність – в цілях дослідження цього виду лексичних одиниць та особливостях їх функціонування.

Література:

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод: Вопросы общей и частной теории переводов / Л. С. Бархударов. – М. : Междунар. отношения, 1975. – 239 с.
2. Верещагин Е. М. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного: Метод. руководство – 4-е изд. перераб. и доп. / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М. : Русский язык, 1990. – 247 с.
3. Влахов С. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – М. : Высшая школа, 1986. – 416 с.
4. Гатилова А. К. Безэквивалентная лексика как понятие и явление: на материале нем. и рус. яз. : автореф. дис.... канд. филол. наук: 10.02.20 / Гатилова Алевтина Константиновна. – Москва, 1996. – 24 с.
5. Иванов А. О. Безэквивалентная лексика / А. О. Иванов. – Издательство Санкт-Петербургского университета, 2006. – 192 с.
6. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : Підручник. – Вид. 2-ге, випр. і доп. / М. П. Кочерган. – К. : Академія, 2006. – 464 с.
7. Сорокин Ю. А. Текст и его национально-культурная специфика / Ю. А. Сорокин, И. Ю. Марковина. – М. : Наука, 1988. – 284 с.
8. Томахин Г. Д. Реалии-американизмы. Пособие по страноведению : Учеб. пособие для ин-тов и фак. иностр. яз. / Г. Д. Томахин. – М. : Высшая школа, 1988. – 239 с.
9. Κουρδής Ε. Λεξικά πολιτισμικά παλιμψηστα στον τόπο / Ε. Κουρδής // In Proceedings of the 7th International Conference on Greek Linguistics – New York : University of York Press, 2005. – Σ. 213–234.